

Ķermeņi

Sūzija Orbaha

2021-05-06

Susie Orbach

BODIES

Copyright © Susie Orbach, 2009, 2010, 2016, 2019
All rights reserved.

Literārā konsultante Sandra Skuja

Mākslinieks Tomass Folks

Datorgrafiskais noformējums: Iveta Paegle

© Ilze Garda, tulkojums latviešu valodā, 2021

© Tomass Folks, mākslinieciskais noformējums, 2021

© SIA "Jāņa Rozes apgāds", 2021

ISBN 978-9984-23-864-7

Sūzija Orbaha ir līdzdibinājusi Sieviešu terapijas centrus Londonā un Ņujorkā. Viņa raksta britu laikrakstam Guardian, desmit gadus bijusi Londonas Ekonomikas augstskolas viesprofesore un šobrīd ir projekta www.endangeredbodies.org Apvienotās Karalistes grupas sapulču sasaucēja. Viņa ir daudzu publikāciju un grāmatu autore, kuras populārāko darbu vidū ir On Eating, The Impossibility of Sex, Fat is a Feminist Issue, kā arī 2017. gadā iznākusi grāmata In Therapy, kuras pamatā ir tāda paša nosaukuma raidījumu sērija BBC Radio 4. Sūzija Orbaha lasa lekcijas visā pasaulē un ir strādājusi ar Apvienotās Karalistes valdību kā eksperte ķermeņa paštēla jautājumos.

Lūkam, Liannai, Lillijai, Džūdam,

Lānai, Lilai, Maksam un Mailai

PRIEKŠVārds

Par mūsu ķermeņiem notiek karš. Tajā iesaistās arvien jauni dalībnieki, un tā iznākums nav zināms. Kā jebkurā karā viena puse pārņem otras puses resursus. Kā jebkurā karā pušu paustās ideoloģijas aizmiglo ciņas lauku – reizēm mēs skaidri redzam notiekošo, bet citkārt šis karš kļūst par mūsu ikdienu, kas gluži kā gravitācija ir nemanāma, bet vienmēr klātesoša.

Karadarbības vieta – vide, kurā eksistē ķermenis, – mainās. Tādām jaunām parādībām kā #MeToo kustība, mākslīgais intelekts, epigēnētika, transpersonas, olšūnu iesaldēšana, kosmētiskās ķirurģijas lietotnes sešgadniecēm, selfiji, Snapchat piedāvātā dismorfija, Kardašjani, spoguļneironu sistēma, influenceri, Black Lives Matter kustība, izvarošana kā kaujas ierocis, zarnu veselība, dzemdes izīrēšana, implantu un seksa lelles vajadzīgi jauni domāšanas veidi. Viena otru pastiprina divas tendences. No vienas puses, mums kļuvis grūti dzīvot tādos ķermeņos, kādi mums ir šobrīd, ar visām to neērtībām, un no otras puses – bezproblēmu, gandrīz bezķermeniska eksistence nākotnē, ko sola algoritmi, mākslīgā intelekta ķīmija un sintētiskā bioloģija.¹ Pievienojiet tam potenciāli distopisku nākotnes ainu, kāda iezīmēta nesenā New York Times redaktora slejā, kas brīdina, ka konservatīva ASV Augstākā tiesa varētu nostādīt augļa tiesības augstāk par mātes tiesībām. Rakstā diskutēts par to, ka tagad, kad atsevišķos štatos aizliegts aborts un tiesības pavērstas šādi, alkohola lietošana un smēķēšana grūtniecības laikā var tikt izmantota par pamatu apsūdzībai. Kāda sieviete pirms krūts vēža operācijas atklāja, ka viņai tiktu atteikta ārstēšana, ja izrādītos, ka viņa ir stāvoklī, jo augļa tiesības uzskatāmas par svarīgākām.²

Vairs nepietiek ar izpratni par ķermeni kā bioloģisku organismu ar ierobežojumiem. Tā kā vēlīnais kapitālisms pārveido darbu, klimata un vides apstākļus un raksturu, mūsu priekšstatus par valdību un pārvaldību, par to, kuri cilvēki uzskatāmi par savējiem un kuri – par citādiem un turamiem atstatu, un tā kā sociālie mediji maina izpratni par to, ko nozīmē iesaiste un ko nozīmē tapt redzētam un sadzirdētam, par kaujaslauku kļūst arī ķermenis. To mēģina izstiept un iespiest jauna formāta identitātēs, jaunos lietojuma un izrādīšanas veidos tajā pašā laikā, kad cilvēci gatavo dematerializētai eksistencei, kur gandrīz viss, ko saprotam ar dzīvošanu, – ēšana, elpošana, kustība, jušana, attiecību veidošana – notiks domās, nevis fiziskā, pasaulīgā ķermenī.

Dienvīdijā žokļa kaula samazināšana ir tik ierasta kosmētiskā operācija, ka izstādēs skatāmi mākslas darbi, kas veidoti no stikla torņiem ar atzāģēto kaulu fragmentiem. Vēl populārākas ir kontaktlēcas, kas vizuāli palielina acs zīlīti un padara to nēsātāju līdzīgu lelei ar milzīgām zilām, pelēkām, violetām, zaļām, brūnām, tirkīzzilām vai melnām acīm. YouTube zvaigzne odesiete Anastasija Špagina, kuras video pamācību par to, kā tikt pie Mailijas Sairusas izskata, ir noskatījušies pieci miljoni lietotāju, un losandželosiete Kendi Džonsone, kuras pārtapšana Bārbijā skatīta ap 33 miljoniem reižu, tikpat profesionāli kā jebkurš no labākajiem Holivudas grima māksliniekiem soli pa solim parāda, kā, atjautīgi liekot lietā kosmētiku, fillerus un matu sakārtojumus, var iegūt teju ikvienas slavenības izskatu. Tā vien šķiet, ka jebkurš cilvēks var izskatīties pēc jebkura cita. Ikviens var izskatīties pēc japāņu animācijas lelles. Ikviens var izskatīties pēc Bārbijas vai Kena. Tik tiešām – lai izskatītos pēc Kena, Džastins, vēl viens jūtūberis, ir veicis 125 operācijas un iztērējis 158 000 dolāru torsa, sejas, bicepsu, tricepsu un matu līnijas pārveidošanai; viņa video noskatījušies vairāk nekā 16 miljoni cilvēku. Skaistuma blogi Ķīnā ir būtisks bizness. Uzņēmuma Meitu izstrādāta īpaša lietotne piedāvā trīs izskata uzlabošanas līmeņus, kas ļauj viegli pārveidot selfijus, un katru mēnesi šādi tiek apstrādāti vismaz trīs miljardi no sešiem miljardiem augšupielādēto fotogrāfiju. HoneyCC, blogere un influencerē, kuras komerciālā izveicība ir nesusi viņai ievērojamu peļņu no ķermeņa izskaistināšanas un transformācijas produktu reklamēšanas, stāsta, ka pārveidoti selfiji ir kļuvuši par daļu no Ķīnas kultūras. Šādām fotogrāfijām raksturīgo izskatu apzīmē ar terminu wang hong lian – interneta slavenības seja. Ādas tonis, sejas forma, zobu baltums un stils tagad ir dažu klikšķu attālumā.

Tuvāk mūsu platuma grādiem influenceri, proti, cilvēki, kuri var ietekmēt 30 000 vai vairāk sekotāju Instagram un citās platformās, arī ir atklājuši, ka, taisot skaistumu, respektīvi, pārveidojot ķermeni, var šo to nopelnīt. Tas netiek uzskatīts par darbu skaistumkopšanas nozarē, tomēr tieši tur šī nodarbe iederas. Tur iederas arī tas darbs, ko veicam ikreiz, kad uzkrāsojamies. Mana trīs gadus vecā mazmeita nesen devās uz dzimšanas dienas ballīti nagu kopšanas salonā, kur mazās viesnās aprūpēja divas māmiņas un divas salona speciālistes. Šodien iepirkšanās centrā kādam vīrietim, visiem garāmgājējiem redzot, plūkāja uzacis. Skaistumkopšana arvien vairāk tiek uzskatīta par meitenēm, sievietēm un vīriešiem nepieciešamu. Jautājums – kāpēc? Un kā šis darbs – vienalga, vai runa ir par ķirurģiskām operācijām, kosmētisko zobārstniecību vai vizuālu filtru lietošanu – ir kļuvis par kaut ko iekārojamu?

Šajā grāmatā es argumentēju, ka ķermenis tiek veidots. Tas vairs netiek uzskatīts vai izjuts tikai kā kaut kas, kas pirms došanās dienas gaitās jānomazgā, jādezodorē, jāapgērbj un jāiesmaržina. Ķermenis ir kļuvis par nemitīgi veidojamu vizītkarti, kas vai nu apslēpj, vai izceļ mūsu šķirisko piederību, ģeogrāfisko un etnisko izcelsmi un tiešanos pēc vēlamās dzimumpietokības. Taču tas ne vienmēr notiek labdabīgi. Melnādainu zēnu un vīriešu ķermeņi piedzīvo uzbrukumus, īpaši Londonā. Meiteņu un sieviešu ķermeņi vienmēr ir bijuši

vardarbības mērķis, un ik dienas mēs uzzinām arvien vairāk par to, ko ar tiem dara karadarbības zonās visā pasaulē, – atcerieties par jezīdiem, “Islāma valsti”, Kongo Demokrātisko Republiku. Nopietni uzbrukumi sākas jau mazotnē, kad bēgļu bērni tiek nošķirti no saviem vecākiem, kad meitenes piedzīvo dzimumorgānu kropļošanu vai kad bērnus izmanto pedofili. Tajā pašā laikā pieaug vardarbība, ko ik dienas uz ielas piedzīvo cilvēki, kurus uzskata par piederīgiem nepareizajai sabiedrības šķirai, nepareizajam dzimumam vai kuri gluži vienkārši ir nepareizi.

Citā, bet paralēlā līmenī sastopama izdoma un tēlu konstruēšana – šāda veida uzbrukums ir tik ļoti atšķirīgs, ka mēs to, iespējams, par tādu pat neuztveram, īpaši tādēļ, ka tas tiek pasniegts kā kaut kas aizraujošs (un tas var būt aizraujoši) un reizēm pat nepieciešams.

Gribi izskatīties kā kinozvaigzne? Kā pasniedzēja, kurai piemīt tieši tik daudz seksapīla, cik vajadzīgs, bet ne par daudz? Kā banķieris ar mākslinieciskām nosliecēm? Vēlies dūmakainu, seksīgu, glamūrīgu, pavadinošu, valdzinošu, lellītes utt. skatienu? Nekādu problēmu! Vēlamo izskatu var iegūt gan internetā, gan klātienē, un mēs to uztveram kā nepieciešamu (un tas varbūt pat ir nepieciešams) profesijās, kas nekādi nav saistītas ar ārējo izskatu, tomēr izskats tajās dominē.

Apģērbu un kosmētikas ražotāju uzvaras gājiens liecina, ka ķermeņa āriene ir viss. Ķirurģiska iejaukšanās var izveidot kājas liela muskuļus, augstus vaigu kaulus, šaurākas vai pilnīgākas lūpas, formīgu vai plakanu dibenu, lielākas vai mazākas krūtis, plakanu vēderu un žokļa līniju, kas izstaro mūžīgu jaunību. Striktā piederība vienam vai otram dzimumam sāk ļodzīties, kad plastiskā operācija ļauj ne tikai atbrīvoties no krūtīm, bet arī tikt pie dzimumlocekļa vai testosterona medikamentu palielināta klitora. Āriene ir izšķiroša gan ķirurgam, gan sekretārei. Savukārt, kad vēlamais izskats iegūts, ar to nebeidzami jādalās – jāgūst atzinība caur selfjiem un sekstingu. Nemitīga attēlu publiskošana iznīcina to, kas reiz bija privāts vai personisks. Ja piedzīvoto neatklāj citu skatienam, tas izplēn, vienalga, vai vērojam bērna mesto salto vai baudām maltīti. Mēs dokumentējam piedzīvoto tā, it kā tikai nemitīgā attēlu plūsma apliecinātu, ka tas patiešām ir noticis.

Mēs tik ļoti alkstam vizuālas atzinības un apliecinājumu, ka ilgāku laiku neieskatīties spogulī var šķist dīvaini, pat mazliet pretdabiski. Bet varbūt tieši tas ir vajadzīgs, lai stātos pretī kompulsīvajai pašapcerei, ar ko nodarbojamies, pat neapjaušot, cik ļoti tā mums vajadzīga. Grāmatā *Mirror, Mirror Off the Wall* Kjerstina Graisa, Nevadas Universitātes asistējošā profesore socioloģijā, interesanti apraksta savu gadu bez spoguļiem – apņemšanos, ko lielākā daļa no mums negribētu atkārtot pat nedēļu, kur nu vēl gadu (turklāt šajā gadā viņa apprecējās), un pavisam noteikti ne selfiju laikmetā, kad pusaudzes pārveido savu ārieni, lai ievāktu tīkšķus un gūtu atzinību, ko sasniegt diemžēl izdodas visai reti. Pētījumā, ko pēc Dove pasūtījuma veica Edelman un StrategyOne un kas 2015. gada oktobrī tika prezentēts samītā “Sievietes pasaulē” (*Women in the World*), atklāts – lai sajostos labi, vajadzīgi 124 tīkšķi, taču vairums sieviešu saņem mazāk nekā piektdaļu šī daudzuma nevis tāpēc, ka viņas būtu nepievilcīgas, bet gan tāpēc, ka pēc tīkšķiem skrien visi un laiks darbojas pret viņām.³ Dzīve un atzinības meklēšana internetā, identificēšanās ar un vēlme atdarināt tādas slavenības kā Kimu Kardašjanu mūsdienās meiteņu un jaunu sieviešu vidū ir plaši izplatīta, bet jau atkal jājauc – kāpēc?

Tajā pašā laikā pusaudžu sekstingam raksturīga vēlme apmainīties ar seksualizētām ķermeņa daļām – “parādi man savējo, tad es tev parādīšu savējo” mūsdienu versija. Tikai manējais nepaliek vis pie tevis, bet nonāk klasesbiedru telefonos un apceļo kontinentus, reizēm kļūstot par masturbējamo materiālu pedofiliem vai veicinot vispārējo tendenci padarīt seksu vizuālu, un erotisms no šādas pārvēršanas par vispārēju fetišu tikai zaudē.

Attiecībā uz ķermeņiem esam sajukuši prātā. Pret mums karo ļoti labi pelnošas nozares, kas reklamē skaistu ķermeni, tostarp kosmētikas, modes, stila, pārtikas, svira zaudēšanas, pretnovecošanas, fiziskās un garīgās veselības uzlabošanas, plastiskās ķirurģijas, farmācijas un fitnesa industrija. Runa nav par maziem uzņēmumiem – tās ir milzīgas, augošas nozares. 2017. gadā Apvienotās Karalistes modes industrijas vērtība bija 32 miljardi mārciņu (salīdziniet to ar 1,2 miljardus vērtu tērauda rūpniecību). Skaistums un mode valda mūsu lielveikalos – kā īstajos, tā virtuālajos. Un tas ievērojami kaitē gan katra indivīda psiholoģiskajai veselībai, gan mūsu visu apkārtējai videi. Divi no Eiropas bagātākajiem vīriešiem, LVMH vadītājs Bernārs Arno un Zara īpašnieks Amansio Ortega, savu zelta kalnu atraduši modes industrijā. Bagātākā sieviete, Fransuāza Betenkūra-Mejēra, ir L’Oreal mantiniece. Kā liecina 2014. gadā sagatavots pētījums Apvienotās Karalistes valdībai, tas, ka ārējā izskata ideāli sagandē dzīvi meitenēm un arvien biežāk arī zēniem un negatīvi ietekmē

viņu labsajūtu un akadēmisko sniegumu, rada sociālos zaudējumus arī sabiedrībai kopumā.⁴ Ķermeņa un ēšanas problēmu pieaugums nozīmē arī medicīniskas izmaksas, un nav svarīgi, vai šīs problēmas izpaužas kā anoreksija, aptaukošanās vai bulīmija, vai – kā vairumā gadījumu – paliek neredzamas, jo attiecīgā cilvēka ķermeņa izmērs ne vienmēr liecina par iekšējām ciešanām. Trūkst speciālistu pakalpojumu un izpratnes par straujo tempu, kādā pieaug ar ēšanu un ķermeni saistītais stress. Kamēr valdību uzmanības centrā ir aptaukošanās, nepamanīts paliek milzīgs skaits cilvēku, kuru centieni sajust savu ķermeni kā īstu un dzīvu izpaužas dīvainos ēšanas vai neēšanas paradumos, sevis graizīšanā, neskaitāmās stundās sporta zālē vai ķermeņa tetovēšanā, pīrsingos u. tml. praksēs. Ļoti reti tiek uzdots jautājums, kādu problēmu cilvēks ar šo uzvedību (ēšanu, neēšanu, atvemšanu, sevis graizīšanu, periodisku pārēšanos, kompulsīviem treniņiem) mēģina atrisināt. Ķermeņa nedrošība un ķermeņa tēla nepastāvība, kas sasniegusi epidēmijas apmērus un arvien biežāk ietekmē arī zēnus un vīriešus, šķietami pastāv tukšumā, un profesionāli par to žēlojas kā par kaut ko neizprotamu, lai gan šo parādību pieaugums iet roku rokā ar ķermeņa komercializāciju un no tās izrietošām fiziskajām, vides un psiholoģiskajām sekām.

Par to visu ir jāmaksā – vienalga, vai runa ir par bīstamu krūšu implantu izņemšanu vai nevēlamām sekām, ko rada augošais pieprasījums pēc labioplastikas jeb kaunuma lūpu korekcijas. Tikmēr milzīgu peļņu gūst nozares, kas šķiet “aizraujošas”, taču patiesībā grauj cilvēka pašizjūtu un pārliecību, drošību par sevi.

Ķermeņa pārveidošana ir iekļuvusi mūsu ikdienā veidos, par kādiem vēl nesen pat iedomāties nevarējām. Starp bērnu spēlēm atrodamas kosmētiskās ķirurģijas lietotnes, kas paredzētas meitenēm no sešu gadu vecuma. Tās šķiet gana nevainīgas un rotaļīgas, tomēr tā nav. Šajās lietotnēs ķermenis tiek sadalīts atsevišķās sastāvdaļās, norādot uz visām vietām, ko iespējams pārveidot, – to var darīt ne tikai ar acīm, degunu, muti, pieri, zodu, vaigu kauliem un matu līniju, bet arī ar visu pārējo ķermeni no krūtīm līdz viduklim, gurniem, dibenam, kājām un pēdām. Īpaši pārsteidz tas, ka jauniešus šāda ķermeņa uzlabošana nešokē, jo šo procesu viņi uztver kā pieaugšanas daļu. Jau no agras bērnības viņi lieto iPad planšetes un liek filtrus attēliem. Fotogrāfijas, kurās mazas meitenītes veras kamerā ar glamūrīgu pavadinātājas skatienu, nav nekas neparasts. Arī mazu puisīšu dejošana vai akrobātiski paraugdemonstrējumi kameras priekšā ir ierasta lieta. Cilvēks izrāda sevi skatītājiem. Tā dēvētā iekšējā acs kļūst par pašu pirmo vērtētāju, kad mazā meitenīte vai puisītis izdomā, kā sevi labāk pasniegt un iegūt perfektu foto.

Komercializēta ir ne tikai bērnība. Piecdesmit gadu vecumā sieviete ir sapratusi, ka menopauze ir neērtība, nevis pāreja no viena dzīves posma nākamajā. Neņemot vērā to, vai bioidentiskie hormoni un hormonu aizstājējterapija daļai sieviešu var būt noderīga vai ne, veids, kādā lieli un mazi farmācijas uzņēmumi tos reklamē un virza tirgū, liek domāt, ka tikt vaļā no hormonālajām pārmaiņām ir vienīgais saprātīgais un optimālais risinājums.

Kaut arī daļai sieviešu mēnešreizes vai to izbeigšanās neapšaubāmi būs fiziski un/vai psiholoģiski grūta, regulāri tiek skandēts, ka no šīm pārmaiņām jātiek vaļā, turklāt vēstījumu papildina drūmi brīdinājumi par atmiņas un kaulu masas zudumu. Mums nav atļauts novecot. Tas tiek uzskatīts par kaunu, nevis zināšanu, vieduma un visbeidzot dzīves novakares pazīmi. Septiņdesmit gadi tagad esot tas pats, kas kādreiz bija piecdesmit. Taču tā nav. Divdesmit gadu laikā cilvēks mainās bioloģiski un gūst jaunu pieredzi. Mainās ilgas un vēlmes, parādās jaunas problēmas, domās atspoguļojas garāka personīgā vēsture un tā tālāk. Tas ir tik pašsaprotami, un tomēr to atmet kā nebūtisku.

Sievietes tiek mudinātas paplašināt savas reproduktīvās sistēmas robežas un mazināt cikla radītās neērtības. Mūsdienās jaunas sievietes var nepārtraukti lietot kontraceptīvās tabletes, lai pilnībā izvairītos no mēnešreizēm, un tad izmantot hormonu stimulatorus, lai iegūtu olšūnas mākslīgajai apaugļošanai. Novecošana vairs netiek uzskatīta par absolūtu šķērslī reprodukcijai. Šķietami loģiskais, taču nepatiesais arguments skan šādi: neviens nekad nav uztraucies par to, cik gadu ir tēvam, tad kāpēc raizēties par mātes vecumu? Novecošana un nāve tagad tiek apcerētas kā vājuma pazīmes un potenciāli nevajadzīgas parādības. Gandrīz katru nedēļu britu un amerikāņu laikraksti ziņo par jaunāko sasniegumu novecošanas aizkavēšanā. Krionika, gavēšana un pētījumi par atsevišķu gēnu, piemēram, MC1R, nozīmi – tas viss ir daļa no jaunas akadēmiskās nozares, kas pēta novecošanu. Ir radīti senolītiski medikamenti, kas nogalina vecās šūnas, un vēža ārstēšanā izmantotie Dasatinib un Querticin tiek pielāgoti dzīves pagarināšanai.⁵ Nebūs ilgi jāgaida, līdz tirgū parādīsies gēnu terapijas kosmētika ar solījumiem novērst tādu līgu kā savam bioloģiskajam vecumam atbilstošu izskatu, savukārt mākslīgais intelekts palīdzēs atgūt zaudētās atmiņas un spējas.

Tikmēr ķīmiskas vielas izraisa pārmaiņas ķermenī. Kā savā 2009. gada filmā “Toksiskais mazulis” (Toxic Baby) stāsta Penelope Džagesāra-Šeifere, puertorikāņu meitenēm, kas dzīvo netālu no ķīmiskajām rūpnīcām, kurās ražo kontraceptīvās tabletes, mēnešreizes sākas jau pirmsskolas vecumā. Tas ir nopietns atklājums. 2010. gadā žurnālā *Pediatrics* publicēts pētījums vēsta, ka mūsdienās 15 procentiem amerikāņu meiteņu pubertāte sākas septiņu gadu vecumā.⁶ Kāpēc? Aizdomās par endokrīnās sistēmas graušanu tiek turētas ķīmiskās vielas, kas nonākušas pārtikā un ūdenī – bisfenols A un dažādi ftalāti, kas atrodami plastmasā un konservu kārbās, kā arī papildu hormonālā slodze, ko rada rūpnieciskā lauksaimniecība. Mēs uzzinām arvien vairāk par cilvēces ietekmi uz ūdeni. Grāmatas tapšanas laikā Kalifornijā veikts pētījums ziņo par izmaiņām jūras ekoloģijā. Klusā okeāna piekrastes ūdeņu pasiltināšanās pievilina violetos jūrsežus, bet šī suga pēcāk aprij jūraszāles, kas attīra okeānu.⁷ Negaidītas pārmaiņas piedzīvo ne tikai mūsu, bet arī citu sugu ķermeņi. Pārlicinošs piemērs ir vārdes, kas pakļautas atrazīna iedarbībai. Tas ir ķīmisks savienojums kukurūzas, salātu un citu kultūraugu miglošanai, kas ar noteces ūdeņiem nonāk varžu dzīvotnēs un pārvērš kurkuļus hermafrodītos. Dr. Tairons Heizs Kalifornijas Bērklīja universitātē ir noskaidrojis, ka šis herbicīds samazina varžu tēviņu testosterona līmeni līdz rādītājam, kas zemāks nekā varžu mātītēm.

Pārmaiņas dzimumu lomās un uzvedībā kļūst par izaicinājumu ierobežotajiem un ierobežojošajiem priekšstatiem par sievietību un vīrietību; to apliecina arī nesenā hiperfeminītatē un hipermaskulinitātes atgriešanās, reaģējot uz dzimumlomu problemātiku, kas aktualizējās 1970. gados. Līdz ar šīm norisēm esam sākuši vairāk apzināties transpersonu esamību un cilvēka iespējas mainīt savas sekundārās dzimum pazīmes. Tomēr šis kultūras pagrieziena punkts, kuru daudzi gaida, nevar tikt attiecināts uz vārdiem, kurām šajā jautājumā nav nedz savas gribas, nedz teikšanas. Paradoksālā kārtā, lai gan kultūra mainās salīdzinoši ātri, daba – ķīmisku vielu, urbumu un ūdeņu pārvirzīšanas dēļ – mainās vēl ātrāk. Un šīs pārmaiņas var būt neatgriezeniskas.

Šajā grāmatā jautāts, kāpēc un kā mūsu ķermeņi ir kļuvuši tik pieejami pārveidei – pārveidei, kas sākotnēji stimulē, bet tad nespēj apturēt sāpes un šausmas, kas ietekmē gan mūs kā indivīdus, gan arī mūsu apkārtējo vidi. Tā pēta, kas un kāpēc notiek ar ķermeņiem mūsdienās, atklāj dažus galējus piemērus un vienlaikus aicina lasītāju pārvērtēt daļu no mums tik ļoti ierastajām aktivitātēm. Grāmatā aprakstīta attīstības teorija no ķermeņa skatpunkta un parādīts, kā agrīna ģimenes pieredze var nejauši veicināt dažādas ķermeņa nedrošības izpausmes, radot sajūtu, ka mūsu apdzīvotais ķermenis ir mums svešs, kaut kādā ziņā ne mūsu patiesais ķermenis. Tiek apspriesta vizuālā kultūra un tās ietekme uz mums, kad caur redzēto tēlu atdarināšanu mēģinām iegūt sava veida piederību, kā arī tiek aplūkots, kā valstīs, kas mūsdienīgumu apgūst caur globālismu, Rietumu standartiem atbilstoša ķermeņa attēli mudina šo valstu jauniešus tiekties pēc ķermeņa, kas neatbilst tam, kāds viņiem dots no dabas. Tas, ka jauni cilvēki tik dažādās valstīs kā Japāna, Fidži, Saūda Arābija un Kenija cenšas pārveidot savu ķermeni, atklāj problēmu māktu ķermeņu ciešanas visā pasaulē. Naids pret ķermeni ir viena no Rietumu kultūras slēptajām eksporta precēm.

Tiekšanās pēc apmierinātības ar paša ķermeni ir mūslaikiem raksturīga iezīme. Iepazīstinot lasītāju ar cilvēkiem sarežģītās situācijās, es ceru sniegt atbildi uz jautājumu, kāpēc būt apmierinātam ar savu ķermeni reizēm ir tik grūti. Es apskatu fantoma locekļus un tādus locekļus, ko cilvēks izjūt kā liekus, iztirzāju dažādus ķermeņa pārveidošanas paņēmienus, sākot no sevis grauzīšanas līdz kosmētiskajai ķirurģijai, un mēģinu noskaidrot, kāpēc šādu darbību skaits pieaug. Kāpēc sekss ir kļuvis par kaut ko obligātu, kas ir tik ļoti uz sniegumu orientēts un fantāzijas piesātināts, ka Freidam raibs mestos gar acīm? Kā saprast solījumu par ķermeņa atpestīšanu? Kas vainas mūsu ķermeņiem tādiem, kādi tie ir, un kāpēc?

Mēģinot rast atbildes uz šiem jautājumiem, es ceru izveidot teoriju par ķermeni mūsdienās. Ķermenis nekādā ziņā nav sauss fakts vai vienkāršs DNS rezultāts. Mēs dzīvojam starp laikposmu, kad vīrums rietumnieku savu ķermeni vairs neizmanto preču ražošanai, un nākotni, kurā būšot pieejami personalizēti medikamenti un ķermeņa rezerves daļas no matu galiņiem līdz papēžiem, tāpēc nav nekāds brīnums, ka esam apmulsuši. Kas tieši ir šie ķermeņi, kuros mēģinām dzīvot? Kādu daļu mūsos tie veido? Kā pret tiem attiekties? Cik ilgi mums tie būs? Es vēlos sniegt lasītājam plašāku ķermeņa izpratni, šādi stiprinot mūsu (un katra atsevišķi) noturību, saskaroties ar līdz šim nepieredzētiem uzbrukumiem ķermenim, kā arī mēģināt izprast ķermeņa ilgtspēju, lai mēs varētu sadzīvot mierā ar saviem ķermeņiem, kamēr vien mums tādi būs.

Cīņa pret ķermeņa apspiešanu, resnuma nosodīšanu un naidu pret ķermeni var šķist maznozīmīga, bet tā nav. No vienas puses to motivē šķietami sirsnīgs, tomēr uzstājīgs mārketinga, no otras puses – nežēlīgi ražošanas procesi, kas izlaupa vidi un ekspluatē strādniekus visā pasaulē, sākot no nagu kopšanas saloniem

Ņujorkā līdz šūšanas fabrikām Bangladešā, Vjetnamā un salīdzinoši netālajā Sicīlijā.⁸ Rezultātā meiteņu un sieviešu ķermeņi kļūst par mērķi. Ja atceramies arī plašāk atzītus vardarbības veidus, piemēram, izvarošanu kā kaujas ieroci, seksuālo vardarbību, seksuālo uzmākšanos, dzimumorgānu kropļošanu, kas laupa sievietei seksuālo baudu un reproduktīvās tiesības, redzam, ka sievietes ir ievainojamas tur, kur drošībai vajadzētu būt pašsaprotamai, proti, savā ķermenī.

Tas, ka strauji pieaug protesti, jo sievietes savā ķermenī nejūtas droši, ir svarīgi, tāpat kā ir svarīgi miljoniem sarunu, tūkstošiem blogu un interneta vietņu, kas apstrīd status quo un iestājas par ķermeņu tiesībām pastāvēt visā to brīnišķīgajā dažādībā, spēkā un ievainojamībā.

To apstiprina arī 2018. gadā piešķirtā Nobela Miera prēmija, tomēr komercija un militāru grupējumu vadoņi turpina rīkoties nesodīti, radot vidi, kurā sievietes ķermenis tiek uzskatīts par pieejamu visu veidu izmantošanai. #MeToo kustība ir vērtējama kā nozīmīgs pretsvars. Tas saistīts ar šajā grāmatā pausto domu, ka mums ar steigu jāmaina attiecības ar savu ķermeni. Jo nedrošāki par savu ķermeni jutīsimies, jo neaizsargātāki kļūsim pret ļaunprātīgu tā izmantošanu. Nopietna pievēršanās šai tēmai ļaus ne vien paust savu izmisumu, bet arī sasaistīt individuālas ciešanas ar rīcību šīs nežēlības apturēšanai.

Londonā, 2019. gadā

Pirmā nodaļa

ĶERMEŅI MŪSDIENĀS

Vai spējat iztēloties, ka gribat tikt vaļā no kāda locekļa, jo, lai gan jums ir divas veselīgas kājas, tās jums tik ļoti traucē, ka jūtaties kroplīgs un ieslodzīts ķermenī, ko neizjūtat kā savu un kurš nav tāds, kādam tam vajadzētu būt? Un vai spējat iedomāties, ka esat nodzīvojis piecdesmit gadus un kļuvis par sešu bērnu tēvu, bet visu šo laiku jūs ir vajājusi doma, ka tikai abu kāju amputācija virs ceļgala ļautu jums justies īstam un pilnvērtīgam?

Tieši tāda bija Endrū dilemma¹ – viņu bija pārņēmusi doma par atbrīvošanos vispirms no vienas un tad arī no otras kājas. Neatradis nevienu, kas būtu gatavs viņam palīdzēt tikt vaļā no šiem “traucēkļiem”, Endrū mēģināja rast atbildes internetā un piedrošās kopienai, kura apvieno cilvēkus, kas vēlas amputēt kādu loekli.

Vairums ļaužu, sastapuši vīrieti, kas grib tikt vaļā no kājām, tūlīt pat nodomātu, ka tā ir garīgu traucējumu un ārprāta pazīme. Šāda vēlme šķiet tik dīvaina un neparasta, ka pirmo intuitīvo reakciju ir grūti atvairst. Tomēr psihologam dr. Bērtam Bergeram tas izdevās, kad Endrū vērsās pie viņa pēc palīdzības Milvoki Kara veterānu slimnīcā. Kā jebkurš saprātīgs ārsts Bergers ļoti rūpīgi izvērtēja sava pacienta ciešanas. Medicīnas un psiholoģijas ētika viņam neļāva piedāvāt operāciju, ko Endrū uzskatīja par savu ceļu uz pilnību. Tāpēc ārsts centās saprast emocionālo prāta stāvokli, kas viņa pacientu novedis pie šīs paradoksālās vēlmes.

Savos agrīnajos darbos par histēriju Freids ierosināja, ka dīvaini ķermeniski simptomi, piemēram, psiholoģiska rokas paralīze vai pacienta runāšana svešvalodā, ir ne vien saprotami, bet arī ārstējami. Pretēji tautas teiksmām, kas tādas lietas skaidroja ar raganu un šamaņu darbošanos, viņš piedāvāja terapeitisku sarunu, kuras laikā ar īpašu klausīšanās metodi ārsts un patients nonāk pie neapzinātajiem nebioloģiskas izcelsmes simptomu cēloņiem un sarunājoties atklāj tajos iekapsulētās dilemmas, tādējādi panākot, ka simptomi izzūd. Freida 1895. gadā aprakstītie gadījumi bija revolucionāri un pārliecinoši. Tie mudināja tik daudzus studēt jauno psihoanalīzes zinātni, ka laikā, kad Bergers satika Endrū, visdažādāko virzienu psihoterapeiti jau bija pieraduši pie domas, ka ķermeņa traucējumu ārstēšanā visefektīvākās un visētiskākās ir psiholoģiskās metodes. Saskaņā ar teoriju Endrū varētu izvairīties no operācijas, ja viņam izdotos labāk izprast, kas ir šīs vēlmes pamatā. Konkrētāk – ja vīrietim izdotos aprakstīt savas emocionālās sāpes un psiholoģisko ainu, kādā viņš sevi iztēlojas pēc amputācijas, viņš, iespējams, no jauna pieņemtu savu ķermeni tādu, kāds tas patiesībā ir.

Šāda pieeja ir pastāvējusi aptuveni 120 gadus. Daudziem cilvēkiem, kas cieš no ķermeņa traucējumiem, tā ir palīdzējusi atrast jaunus veidus, kā dzīvot un sadzīvot ar savu ķermeni. Bet šīs pieejas izmantošana gadījumos, kad cilvēks vēlas amputēt kādu loekli vai mainīt dzimumu, liecina, ka ar sarunu vien nepietiek. Ar to pavisam noteikti nebija gana Endrū – viņš negribēja tikai parunāties, viņš gribēja operāciju. Un viņu bija iedrošinājuši stāsti par Skotijā praktizējošo dr. Robertu Smitu, kurš, sastapies ar diviem līdzīgiem

gadījumiem, piedāvāja amputāciju pēc tam, kad bija secinājis, ka tas ir humānākais no visiem pieejamajiem ārstēšanas veidiem.

Kaut gan gadu desmitiem esmu strādājusi ar cilvēkiem, kas cieš no ķermeņa sarežģījumiem, arī mani ieintrigēja Endrū vēlme amputēt kājas. Protams, šī vēlme mani ne tikai ieintrigēja, bet arī mulsināja un satrieca; tā mani piespieda pamatīgi piepūlēt prātu un mēģināt iztēloties apstākļus, kādos šādas alkas varētu kļūt neatlaidīgas un rezultāts – pievilcīgs.

Mūsdienās mēs diezgan daudz zinām par pretēju fenomenu: fiziskām sajūtām fantoma locekļos un šo vairs neesošo ķermeņa daļu radītajām neērtībām.² Mēs zinām par atraitnēm, kas, zaudējušas vīru, turpina uz galda likt divas kafijas krūzītes un divas brokastu pārsļu blodiņas. Mēs saprotam, kāpēc tā notiek. Grūtāk ir pirmajā brīdī saprast dīvainās sajūtas, ko piedzīvo vīrietis, kurš mēģina pievērst viesmīļa uzmanību vai atbildēt uz telefona zvanu ar roku, kuras vairs nav. Savādo, spokaino sajūtu dēļ, kas var būt gan pazemojošas, gan dziļi mulsinošas, viņam var šķist, ka just ķermeņa daļu, kuras vairs nav, ir ārpārā pazīme.³

Mēs spējam saprast, ka atraitne atradinās, palēnām atlaiž līdzšinējo identitāti un dzīvi kopā ar vīru. Viņa ne vienmēr rīkojas atbilstoši jaunajai realitātei. Brokastu galda fiziskā telpa šķiet radīta diviem. Iedarbojas apspiešana, kas viņu ieaijā aizmirstībā. Fantoma locekļa gadījumā cilvēks zina, ka kaut kā vairs nav, taču neatkarīgi no tā viņa ķermenis turpina reaģēt tā, it kā neesošais loceklis joprojām būtu savā vietā. Prātā notiek sava veida šķelšanās: cilvēks vienlaikus kognitīvi apzinās fizisko realitāti, tomēr klātesošajā, bet neesošajā locekli turpinās fiziskas sajūtas. Šādi tik tiešām varēja sajukt prātā, īpaši, pirms plašākai sabiedrībai kļuva zināmi pētījumi, ko veicis reizēm par fantoma locekļu Šerloku Holmsu dēvētais Dr. Vilajans Ramačandrans.

Ramačandrans pierādīja, ka viņa pētītie pacienti nebūt nav traki. Viņu smadzenes fiziskajam zaudējumam bija pielāgojušās visai neparastā veidā – neironu ceļi, kas reiz savienoja smadzenes ar zaudētajām rokām, kājām vai pirkstiem, tagad bija pārvirzīti uz citām ķermeņa daļām. Noteiktu vaiga zonu stimulēšana pacientiem izraisīja raustīšanos, sāpes un krampjus neesošajos locekļos un dažādas citas ārkārtīgi mulsinošas reakcijas. Sejas nerviem piestiprināti sensori imitēja sajūtas kādreizējā kājā vai rokā.

Ramačandrana veikums daudziem ir sniedzis atvieglojumu. Savās pētījumu piezīmēs viņš apraksta cilvēka ķermeņa spēju just to, kā acīmredzami nav; tā ir pārsteidzošāka, nekā mēs jebkad būtu varējuši iedomāties. Viņš stāsta, piemēram, par kādu Arkanzasas inženieri, kurš pēc kājas amputācijas līdz ceļgalam orgasmu izjuta ne vien dzimumlocekli, bet arī fantoma pēdā.⁴ Šie inovatīvie pētījumi atklāj, cik fenomenāla ir mūsu spēja pielāgoties. Ramačandrans parāda, ka fiziskas fantoma sajūtas nav iztēles auglis vai ārpārā pazīme, bet gan izpausme, kas sakņojas smadzeņu neironu struktūrās.⁵

Endrū vēlme tikt vaļā no savām “liekajām” kājām ir grūtāk izprotama. Ramačandrans apraksta, kā cilvēka smadzenēs shematiski ir kartēts viņa ķermenis, un skaidro, ka pēc amputācijas zaudētajam loceklim atbilstošā smadzeņu zona vairs nesaņem impulsus, tādēļ smadzenes šos neironu savienojumus pārvirza citur, un tas var izsaukt fiziskas sajūtas zaudētajos locekļos. Vai Endrū problēma bija pretēja šī fenomena izpausme – nespēja just savas kājas? Nē. Tas būtu bijis vienkāršāk. Endrū nelaime bija tā, ka viņš savas kājas izjuta par daudz. Amputācija bija viņa iecerētais risinājums. Bet, ja tas bija risinājums, kā bija radusies pati problēma? Kā gan kājas, kas ir tik neatņemama cilvēka dzīves sastāvdaļa, viņam bija kļuvušas liekas?

Bērniem, kas jūtas nemīlēti, var šķist, ka viņos ir kaut kas ļoti slikts, kas tos padara nepieņemamus. Dzelošā nepareizības sajūta izraisa apmulsumu un sāpes, bet viņos joprojām ir vēlme pēc mīlestības un pieņemšanas. Protams, viņi zaudē cerību to iegūt. Viņi alkst pēc tās un, iespējams, baidās no tās. Taču viņu mīlestības un pieņemšanas meklējumi būs nesaraucjami saistīti ar mēģinājumiem pārveidot sevi tā, lai apkārtējie viņus spētu pieņemt.

Endrū nepieņēma savu ķermeni nedz kā bērns, nedz kā pieaugušais. Neskatoties uz to, ka vīrietis vairākkārt meklēja palīdzību, tostarp pie Bērtas Bergeras, paša kājas viņam tik ļoti traucēja, ka viņa spēja sevi pieņemt vairs nebija atgūstama. Galu galā viņš iebāza abas kājas vienā kompresijas zeķē un noklāja to ar sauso ledu, līdz apstājās asinsrite, – un ķirurgs bija spiests amputēt locekļus, kas bija sākuši atrofēties.

To dzirdot, mēs saviebjamies. No domas par amputācijas sāpēm un stresa radītajām ciešanām, kas liek pumūža vīrietim uzskatīt, ka kāju noņemšana ir viņa vienīgais ceļš uz sevis pieņemšanu. Tik galēja rīcība

šķiet gandrīz neaptverama. Kāpēc un kā fiziski vesels vīrietis – vīrietis, kurš ir dienējis armijā un tātad izgājis pamatīgu fiziskās sagatavošanas apmācību, – sasniedz punktu, kad viņš ne vien vēlas atbrīvoties no kājām, bet to arī izdara? Mēs gribām zināt arī to, kā šis stāsts izvērtīsies un vai amputācija Endrū problēmu būs atrisinājusi. Vai viņam izdosies rast cerēto mieru un harmoniju ar sevi? Vai pēc amputācijas dzīve sniegs gandarījumu?

Pēdējo četrdesmit gadu laikā esam pieraduši uzdot šāda veida jautājumus, jo “nepareizajā dzimumā iesprototi” cilvēki ir sākuši runāt par to, cik spēcīga ir viņu vajadzība mainīt savu ķermeni.⁶ Mana pirmā prakses vieta kā topošajai psihoterapeitei bija klīnikā notiesātajiem, kas atzīti par pārāk trausliem, lai izdzīvotu nežēlīgajos Ņujorkas pilsētas cietumos. Šos vīriešus uzskatīja par pārāk lielu izaicinājumu pārējiem ieslodzītajiem, jo viņi gērbās kā sievietes un apcerēja iespēju atbrīvoties no dzimumlocekļa, kas viņiem bija lieks. Cietuma vietā viņiem noteica probāciju un nosūtīja uz terapiju.

Kad mans pirmais patients, Mikaēla, gribēja savu dzimumlocekli pārvērst kaunuma lūpās, mana reakcija, kaut arī mazāk skarba nekā tā, kāda būtu bijusi potenciālajiem kameras biedriem, tomēr bija riebums. Kā jauna feministe, kas tiecas saprast sociālos un psiholoģiskos procesus, kas padara mūs par vīriešiem un sievietēm, es izjutu gan interesi, gan diskomfortu. Feminisms tiecas pierādīt, ka seksuālajai bioloģijai nevajadzētu būt noteicošam vai ierobežojošam faktoram, tomēr ar laiku es sapratu, cik kļūdaini un ierobežojoši ir bioloģiskais dzimums Mikaēlas gadījumā. Un viņš nebija vienīgais. Citi klīnikas pacienti – Rūbija, Marija, Džordžija – uz vizītēm ieradās tik sakāpināti sievišķīgā apģērbā, kurpēs, rokassomiņās, rotaslietās un kosmētikā, ka man nācās piekrist – šo cilvēku dziļākā būtība neatbilst viņu bioloģiskajam dzimumam. Viņi dzīvoja nepareizos ķermeņos.

Pieaugot manai izpratnei par viņu mokošajām dilemmām, mana nepatika izzuda. Bioloģija, sociālā uzvedība un psiholoģija šajos gadījumos nebija savienojušās, kā gaidīts. Mikaēlas imperatīvs bija sevis transformācija. Dzīvot ar dzimumlocekli viņam nozīmēja to pašu, ko Endrū dzīvot ar kājām. Mikaēlas dzimumloceklis bija kļuvis par neiespējamību. Un, lai gan ne es, ne viņš nevarēja atrast vārdus, kas būtu palīdzējuši toreiz, pirms vairāk nekā četrdesmit gadiem, es tos ieraudzīju 2006. gada intervijā ar aktrisi Ališu Brevārdi, kas vīrišķos dzimumorgānus, ar kuriem bija nākusi pasaulē, nosauca par “apkaunojošu, bieži vien dzīvībai bīstamu iedzimtu defektu”.

Viņas daiļrunība padara šo pārsteidzošo apgalvojumu tik faktoloģisku, ka mēs spējam sadzirdēt Ališas teikto bez aizspriedumiem un emocionālas trauksmes. Mēs piebremzējam un ieklausāmies. Vārds “defekts” ļauj mums kopā ar viņu iztēloties “milzīgo nemieru... apmulsumu, kādā [viņa] dzīvoja”⁷ un kas liedza Ališai ķermeni, kurā viņas psiholoģiskā pašizjūta atbilstu fiziskajai.

Ališa Brevārda, tāpat kā Mikaēla, izjuta fizisku vajadzību mainīt savu ķermeni. Viņai nederēja pārgērbšanās pretējā dzimuma apģērbā, ar ko izlīdzas, piemēram, Taizemes lēdijzēni – jauni vīrieši, kas pārgērbjas par skaistām, jaunām sievietēm par prieku Rietumu vīriešiem, kuros homoseksualitāte izraisa tādu kaunu, ka viņi meklē vīriešu ķermeņus, kas paslēpti jaunas sievietes tēlā. Ališa Brevārda mainīja dzimumu un strādāja par aktrisi un teātra režisori, pirms kļuva par rakstnieci. “Iedzimtā defekta” izlabošana tika veikta 1950. gadu nogalē, kad viņai bija mazliet vairāk nekā divdesmit gadu, un šis solis viņai sniedza milzīgu atvieglojumu.

Mūsdienās transpersonu problēmjautājumi apstrīd bināro dalījumu zēnos/meitenēs, sieviešu/vīriešu dzimumā, sievietēs/vīriešos. Darba kārtībā ir jautājumi par sievietības un vīrietības saistību ar kultūru, un tas destabilizē līdz šim pieņemtās noteiktības. Ir grūti atšķetināt bioloģisko, psiholoģisko un kultūras faktoru ietekmi. Daļa cilvēku kritizē binārismu un noraida kultūras rigiditāti attiecībā uz sievietību un vīrietību un dzimumu lomas, kas intensīvi atdzimušas gandrīz kā Kena un Bārbijas parodijas pēdējās divās desmitgadēs pēc feministu, geju un transpersonu kustības sāktā apvērsuma 1970. gados. Citiem, piemēram, Ališai Brevārdai, ķermeņa feminizēšana ir vienīgais risinājums. Lai kāds būtu mūsu bioloģiskais un psiholoģiskais dzimums, lai kādu seksuālo praksi mēs piekoptu un lai cik fluīda būtu mūsu prāta identitāte, ķermenis mums visiem ir gan materiāls objekts, gan nemateriāls tēls, tās ir mūsu pašdefinīcijas mājas, tā ir ārkārtīgi svarīga fiziska realitāte. Var strīdēties, ka ķermenim nevajadzētu pievērst tik daudz uzmanības, bet šādu uzskatu ir grūti pieņemt. Mēs ar to noņemamies kopš pamošanās brīža – mēs mazgājamies, urinējam, ēdam un tā tālāk. Mēs nevaram ķermeni ignorēt.

Transpersonām pieejamās prakses ir izraisījušas kritiku un trauksmi. Daudziem ir grūti saprast, kāpēc

vajadzīgas tādas lietas kā krūšu korekcijas operācijas vai hormonu blokatori. Tas šķiet svešādi un zināmā mērā draudīgi gan paaudzei, kas, paplašinot priekšstatus par sievietību un vīrietību un apstrīdot psiholoģiskā un bioloģiskā dzimuma noteiktos ierobežojumus, tiecās panākt dzimuma lomu izzušanu, gan tiem, kas grib, lai “zēni paliek zēni un meitenes paliek meitenes”. Kā vienmēr šī problēma mazāk sastopama jauniešu vidū, kas uzaug arvien lielākā dažādībā un dzīves gaitā izvēlas dažādus seksuālos partnerus. Viņi var nesaprast, kā bieži sastopamā vispārējā neapmierinātība ar savu ķermeni saistīta ar šķietami radikālāko vēlmi maskēties vai veikt ķirurģiskas transformācijas gadījumos, kad cilvēks uzskata, ka dzīvo nepareizajā ķermenī. Tomēr viņi apzinās, cik tālu gatavi iet daudzi tā dēvētie cisdzimuma cilvēki, lai mazinātu neapmierinātību ar savu ķermeni, un ka šie centieni var ietvert arī ķirurģiskas operācijas. Mana pieeja ķermeņa jautājumiem nozīmē, ka transpersonu problemātiku apskatu netieši, kā piemēru, kas ļauj labāk izprast īpašo gaistošo un materiālā apvienojumu, kas veido ķermeni indivīda un kultūras skatījumā.

Endrū piecdesmit gadus ilgo dzīves posmu ar negribētām kājām ir grūti uztvert kā iedzimtu defektu, kāds tas bija Ališas gadījumā. Mūsu iztēle tam ir par vāju. Vairums cilvēku baidās no fiziskiem defektiem. Ierobežotas kustības un fiziskā stāvokļa ierobežojumi, sakumpusi mugura un klibošana mums saistās ar novecošanu, nevis ar solījumu par jaunu dzīvi. Un tomēr, ja apskatām Endrū problēmu kā psiholoģiski līdzīgu transpersonas izjūtām pret dzīvi nepareizā ķermenī, mums var noderēt tie paši jautājumi, ko uzdodam gadījumos, kad cilvēks vēlas mainīt dzimumu. No kurienes nāk šī vēlme? Kādā ģimenē viņš uzauga? Kā viņa kājas ieguva tādu pašu nozīmi kā negribēts dzimumloceklis?

Pirmajā mirklī šī doma neraisa emocionālu atsaucību, taču mēs varam formulēt virkni jautājumu, kas ļautu ieraudzīt kopainu, kura varbūt palīdzēs labāk saprast Endrū alku un rīcības iemeslus.

Vai agrā bērnībā vecāki bija izsmējuši Endrū tenterēšanu? Vai viņu visur nēsāja uz rokām, līdz kājas kļuva par kaut ko lieku un nevajadzīgu? Vai viņš ļoti gribēja, lai viņu nēsā uz rokām, taču viņam lika iet pašam? Vai kājas viņam nozīmēja sava veida neatkarību, kurai viņš nekad nav juties gatavs? Vai kāds no vecākiem, radniekiem vai skolotājiem bija invalīds? Vai viņš emocionāli neko nejuta zemāk par celgaliem? Domājot par to visu, es mēģināju sevi iztēloties Endrū situācijā un nonicināt savas kājas. Es iztēlojos sevi bez kājām. Tūlīt pat sajutos briesmīgi redzama. Arī mana seksualitāte šķita pārāk atklāta visai pasaulei, un dibens – pārāk pamanāms. Mani pārsteidza tas, ka vismaz šīs mirkļa fantāzijas laikā galvenā sajūta nebija nedz trauslums, nedz ievainojamība. Bet šāda personīga izpēte mani diez ko tālu nevarēja aizvest – situācija man bija pārāk sveša, lai izraisītu iekšēju rezonansi. Tāpēc es turpināju meklēt ceļojus Endrū ķermenī kopumā, apsverot, kas notika ar cilvēku ķermeņiem 1950. gadu Amerikā un kas būtu varējis padarīt amputāciju pievilcīgu.

Endrū uzauga māsasimniecībā, kurā valdīja saspīlētas attiecības. Savu māti, kas strādāja par skolotāju, viņš apraksta kā skarbu, tēvu – kā nevērīgu. Endrū bija vientuļš, nelaimīgs bērns, kas mēdza skatīties ārā pa logu cerībā, ka kaut kas notiks. Amerikas balto ģimeņu apdzīvotajās piepilsētās nebija daudz notikumu, kas varētu ieinteresēt mazo Endrū. Visās mājās dzīve ritēja diezgan vienādi. Vismaz tā šķita.⁸ Baiss izņēmums bija poliomielīts jeb bērnu trieka – visur valdīja bailes no šīs infekcijas. Imunizācija bija sabiedrības veselības mērķis. Kāds tuvs mātes draugs, kas pret Endrū izturējās laipni, kliboja. Arī viens no skolasbiedriem pārvi-tojās ar kruķiem. Greznajā žurnālā *Life* – tolaik svarīgā nedēļrakstā ar milzīgu lasītāju skaitu – priekplūnās bildēs bija redzami poliomielītu pārslimojuši bērni spēlējam bumbu. Šīs fotogrāfijas Endrū apbūra. Tās spilgti kontrastēja ar viņa paša pelēcīgo ikdienu.

Zēns jutās emocionāli pamests novārtā un savā prātā atrada risinājumu – viņš pārveidos savu ķermeni tā, lai tas raisītu empātiju gan citos, gan viņā pašā. Viņš sāka ilgoties pēc ķermeņa, kas paustu sāpes, ko rada sajūta, ka viņš ir nemīlēts un nepieņemts. Pēc ķermeņa, kas fiziski atspoguļotu viņa emocionālās ciešanas un traumas. Pēc ķermeņa, kas citos varētu rosināt vēlmi aprūpēt. Tuvojoties pusaudža vecumam, Endrū slepus eksperimentēja – viņš ielika abas kājas vienā bikšu starā un sāka lietot kruķus, iztēlojoties ķermeni, uz kādu viņam būs jāgaida gandrīz četrdesmit gadus.

Endrū situācija ir sarežģīta. Ja to kategorizē tikai kā apmātību, histērisku, kļūdainu realitātes uztveri un divainu simptomu, mēs neko daudz neuzzinām. Šādi rīkodamies, mēs to ieliekam kastītē, nošķiram savu diskomfortu un trauksmi, bet mēs neesam problēmu sapratuši. Un, lai gan varbūt neizdosies to saprast uzreiz, ja iepauzēsim un izmantosim konceptuālus rīkus, kā arī mūsu pašu diskomforta sajūtu kā izpētes līdzekli, nevis traucēkli, var gadīties, ka spēsim noformulēt vairākus jautājumus par ķermeni mūsdienās –

jautājumus, kuri būs nozīmīgi arī plašākā mērogā, ne tikai Endrū situācijā.

Bērts Bergers apgalvo, ka Endrū pēc paša izplānotās amputācijas tika pie tādas dzīves, kādu bija vēlējies. Tagad viņš bija apmierināts ar savu ķermeni, un tā viņam bija iepriekš nepiedzīvota sajūta. Iespējams, šī iemesla dēļ Bergers atzīst, ka Endrū nebija garīgi slims, jo kāju noņemšana viņa problēmu patiešām atrisināja. Tā ļāva vīrietim sajūst, ka viņš dzīvo sev piemērotā ķermenī. Ališas Brevārdas situācijā šķiet, ka pēc fiziskā risinājuma viņa izbaudīja klusu gandarījumu. Izlabojusi “iedzimto defektu” jau agrā jaunībā, viņa ilgus gadus nodzīvoja kā sieviete, ar visām ierastajām nedienām, kas raksturīgas mūsdienu sievietībai.

Protams, reizēm ar ķermeņiem kaut kas noiet greizi. Ne medicīniski vai bioloģiski, bet kaut kādā veidā tie atsakās uzvesties tā, kā tiem pienāktos. Tie vairs īsti labi nedarbojas. Tiek paralizēts kāds loceklis, vai sievietei parādās liels grūtnieces vēders, kaut gan nav noticis ne dzimumakts, ne apaugļošana. Vīrietis var kļūt seksuāli apsēsts ar augstiem papēžiem un nespēj ejakulēt, ja nevar kādu papēdi paglāstīt vai vismaz aplūkot. Freidu aizrāva šādi gadījumi, un viņu ļoti ieinteresēja attiecības starp prātu un ķermeni, konkrētāk, kā ķermeņa problēmas sakņojas prāta darbībā. Kad sarunās ar pacientiem atklājās ķermeniski simptomi, kuriem nevarēja rast medicīnisku skaidrojumu, viņš sāka mērķtiecīgi meklēt šo simptomu cēloņus indivīda fiziskā ķermeņa uzbūvē vai iedzimtībā. Tālāk Freids meklēja saiknes starp indivīda piedzīvoto, to, kā viņš vai viņa rekonstruēja un atminējās notikušo, un to, kā pacients šo pieredzi interpretēja, ņemot vērā viņa neapzinātās alkas un konfliktus. Freids pārliecinoši pierādīja, ka prātam var būt milzīga ietekme uz ķermeni. Lai gan sākotnēji viņa veikumu pieņēma atturīgi, tas radikāli mainīja priekšstatus par prāta un ķermeņa attiecībām un to mijiedarbību.

Freida atklāsmes mūs pelnīti aizrauj jau vairāk nekā gadsimtu. Tās ir psihoanalītiķu nostājas un metožu pamatā un ir atradušas savu vietu arī medicīnā. Mūsdienās ir ierasts izvērtēt stresa ietekmi uz imūno, endokrīno un gremošanas sistēmu, kā arī uz vislielāko cilvēka orgānu, proti, ādu. Mums nav divreiz jādodomā, vai ekzēma varētu būt saistīta ar psiholoģisku stresu. Mēs neatmetam ķīmiskos kairinātājus kā iespējamus niezes un apsārtuma izraisītājus, taču reti apstājamies tikai pie tiem; mēs turpinām pētīt attiecības starp emocijām, cilvēka dzīvesstāstu un dažādām ķermeņa sistēmām.

Freids mums nepārprotami parādīja, ka cilvēka seksualitāti ir kļūdaini uztvert kā “dabisku”. Seksuālā iekāre ir pilna konfliktu, alku, aizliegumu, nežēlības un fantāziju. Pedofilija, zoofilija, dažādi fetiši, glory holes un labprātīgs BDSM ir tikai daži no piemēriem. 21. gadsimtā pats ķermenis ir kļuvis tikpat sarežģīts kā seksualitāte Freida laikā. Arī ķermeni veido un deformē mūsu agrīnā pieredze ar vecākiem un aprūpētājiem, kuri savukārt nes sevī kultūras ietekmes un imperatīvus, ar priekšrakstiem par to, kā ķermenim jāizskatās un kā par to jārūpējas. Pašu aprūpētāju ķermeņa trūkumi un stiprās puses, viņu cerības un bailes par savu fiziskumu izpaudīsies arī bērnā. Manā kabinetā skaidri parādās šo faktoru ietekme uz to, kā bērns savā ķermenī izjūt aprūpētāja ķermeņa tēla nepastāvēību. Bažīgu mani dara tas, ka arvien biežāk manu pieaugušo pacientu ķermeniskajā pieredzē parādās stresa mākti vecāku ķermeņi. Šī jaunā tendence nozīmē, ka trauksme par savu ķermeni tiek nodota no paaudzes paaudzē. Savā psihoterapeites karjeras sākumā pirmās ķermeņa stresa pazīmes es manīju ēšanas un ķermeņa paštēla sarežģījumos, par kuriem stāstīja mani pacienti. Es rakstīju par to, ka priekšstats par tievumu un resnumu slēpjas sarežģītās sociālas un psiholoģiskas idejas un sajūtas, kuras cilvēkiem ir grūti paust tiešā veidā. Kopš grāmatu “Resnums ir feminisma jautājums” (Fat is a Feminist Issue, 1978) un “Badastreiks” (Hunger Strike, 1986) iznākšanas problēmas, ko mēģināju tajās aprakstīt, ir saaugušas kā sēnes pēc lietus – daudziem cilvēkiem un ģimenēm ēšanas traucējumi un ķermeņa stress ir kļuvis par ierastu ikdienas sastāvdaļu. Tā kā arvien vairāk valstu pievienojas globālajai kultūrai, jēdzienu “resns” un “tievs” simboliskās nozīmes ir kļuvušas svarīgas arī daudziem cilvēkiem, kuri vēl nesen raizējās galvenokārt par to, lai būtu gana paēduši. “Pareizais” ēdiens un “pareizais” izmērs tagad liecina par piederību mūsdienīgajam, savukārt nepareizs ēdiens un izmērs var nozīmēt kaunu, neveiksmi vai atteikšanos no vērtībām, uz kurām mums būtu jātiecas. Šajā kontekstā Freida simbolisko nozīmju izprašana indivīda dzīvē ir relevanta, bet vienlaikus ierobežojoša. Vēlme transformēt ķermeni pieaug gan individuālā, gan kolektīvā līmenī, un tas liek domāt, ka mums vajadzētu saprecināt attīstības teoriju – izpratni par ceļu no zīdaiņa vecuma līdz pieauguša cilvēka dzīvei – ar pieķeršanās teoriju un mūsdienu sociālo ieražu ietekmi.

Pēdējo četrdesmit gadu laikā ir augusi izpratne par to, ko prāta konflikti var nodarīt ķermenim un ka šobrīd krīzes situācijā ir nonācis pats ķermenis. Tas man liek apšaubīt uzskatu, ka ķermenis ir kaut kas tāds, kas kopš dzimšanas organiski atrisās atbilstoši ģenētiskai instrukcijai un ko prāts (un uzturs) ietekmē tikai